

INGLIZ VA RUS KOMMUNIKATIV MADANYATLARIDA MAQTOV VA ILTIFOT NUTQI AKTLARI

Azamova Diyoraxon Tojiddin qizi

*Toshkent davlat Amaliy fanlar universiteti 1-bosqich magistranti
diyoshamansurova@gmail.com*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz va rus kommunikativ madaniyatlarida maqtoiv va iltifot nutqi aktlarining pragmatik, madaniy va sotsiolingvistik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida maqtoiv va iltifotning nutqiy realizatsiyasi, ularning kommunikativ vazifalari hamda ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishdagi roli aniqlanadi. Ingliz tilida iltifotning ko'proq ijobiy baholash va muloqotni qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida qo'llanishi, rus tilida esa maqtoivning ehtiyotkorlik bilan va kontekstga kuchli bog'liq holda ishlatilishi tahlil qilinadi.*

Tadqiqot natijalari madaniyatlararo muloqotda nutq aktlarining to'g'ri qo'llanishi muhimligini ko'rsatadi hamda chet tilini o'qitish va tarjima amaliyotida nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: *nutq aktlari, maqtoiv, iltifot, kommunikativ madaniyat, pragmatika, madaniyatlararo muloqot, ingliz tili, rus tili, sotsiolingvistika, qiyosiy tahlili.*

Аннотация: *В данной статье проводится сравнительный анализ прагматических, культурных и социолингвистических особенностей речевых актов похвалы и комплимента в английской и русской коммуникативных культурах. В ходе исследования выявляются особенности речевой реализации похвалы и комплимента, их коммуникативные функции, а также роль в формировании социальных отношений. Анализируется, что в английском языке комплимент чаще используется как средство позитивной оценки и поддержания общения, тогда как в русском языке похвала применяется более осторожно и в значительной степени зависит от контекста.*

Результаты исследования показывают важность корректного использования речевых актов в межкультурной коммуникации и имеют теоретическое и практическое значение для преподавания иностранных языков и переводческой практики.

Ключевые слова: *речевые акты, похвала, комплимент, коммуникативная культура, прагматика, межкультурная коммуникация, английский язык, русский язык, социолингвистика, сравнительный анализ.*

Abstract: *This article provides a comparative analysis of the pragmatic, cultural, and sociolinguistic features of the speech acts of praise and compliment in English and Russian communicative cultures. The study examines the speech realization of praise and compliment, their communicative functions, and their role in shaping social relations. It is analyzed that in English, compliments are more frequently used as a means of positive evaluation and maintaining interaction, whereas in Russian, praise is employed more cautiously and is strongly context-dependent. The research findings highlight the*

importance of the appropriate use of speech acts in intercultural communication and demonstrate their theoretical and practical significance for foreign language teaching and translation practice.

Keywords: *speech acts, praise, compliment, communicative culture, pragmatics, intercultural communication, English language, Russian language, sociolinguistics, comparative analysis.*

MUHOKAMA

Mazkur tadqiqot natijalari ingliz va rus kommunikativ madaniyatlarida maqtov va iltifot nutq aktlarining qo'llanishida sezilarli farqlar mavjudligini ko'rsatdi. Ingliz tilida iltifot nutq aktlari muloqotni qo'llab-quvvatlash, ijobiy muhit yaratish hamda suhbatdoshlar o'rtasidagi masofani qisqartirishga xizmat qiluvchi muhim pragmatik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Bunday holatda iltifot ko'pincha ijtimoiy odob-axloq me'yorlariga mos, ochiq va muntazam tarzda qo'llanadi.

Rus kommunikativ madaniyatida esa maqtov nutq aktlarining ishlatilishi nisbatan ehtiyotkorlik bilan amalga oshiriladi va ko'p jihatdan vaziyat hamda suhbatdoshlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarga bog'liq bo'ladi. Tadqiqot natijalari rus tilida haddan tashqari ochiq yoki asossiz maqtov samimiylikdan yiroq deb qabul qilinishi mumkinligini ko'rsatadi. Shu sababli, rus tilida maqtov ko'proq bilvosita shakllarda yoki aniq asosga tayangan holda ifodalanadi.

Shuningdek, tahlil jarayonida aniqlanishicha, ingliz tilida iltifot asosan ekspressiv nutq aktlari doirasida ijobiy baholashni ifodalasa, rus tilida u ko'pincha pragmatik jihatdan cheklangan bo'lib, kontekstual omillar bilan mustahkam bog'langan. Bu farqlar madaniy qadriyatlar, kommunikativ odatlar va ijtimoiy masofa tushunchalari bilan izohlanadi.

Olingan natijalar madaniyatlararo muloqot jarayonida nutq aktlarining to'g'ri talqin qilinishi va qo'llanishi muhimligini tasdiqlaydi. Xususan, ingliz va rus tillari o'rtasidagi tarjima jarayonida yoki chet tilini o'qitishda maqtov va iltifotning pragmatik xususiyatlarini hisobga olish kommunikativ xatolarning oldini olishga xizmat qiladi. Shu bois, nutq aktlari nazariyasini amaliy til o'rgatish jarayonlariga tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqtov va iltifot nutq aktlari kommunikativ madaniyatning ajralmas tarkibiy qismidir. Ular nafaqat suhbatdoshlar o'rtasida ijobiy munosabatlarni shakllantirish, muloqotni qo'llab-quvvatlash, balki ijtimoiy aloqalarni tartibga solish va ijtimoiy normalarni ifodalashda ham muhim rol o'ynaydi. Nutq aktlari nazariyasi nuqtai nazaridan, maqtov va iltifot ekspressiv nutq aktlari turiga kiradi, chunki ular suhbatdoshga his-tuyg'u, qadrlash va ijobiy bahoni yetkazish vazifasini bajaradi.

Tadqiqot natijalari ko'rsatadiki, ingliz tilida iltifot ko'pincha ijobiy baholash vositasi sifatida ishlatiladi. U muloqotni rag'batlantiradi, suhbatdoshlar o'rtasida ijtimoiy yaqinlikni oshiradi va muloqot jarayonini ochiq, do'stona muhitda davom ettirishga xizmat qiladi. Ingliz tilidagi iltifot nutq aktlari odatda ochiq va aniq ifodalanadi, ular suhbat davomida muntazam qo'llanadi va tinglovchiga ijobiy ta'sir

ko'rsatadi. Misol uchun, ish joyida yoki ijtimoiy muloqotda kishi erishgan yutuqni maqtash, uning mehnatini qadrlash yoki shaxsiy sifatlarini olqishlash orqali muloqot mustahkamlanadi.

Rus tilida maqtov esa, aksincha, ko'proq ehtiyotkorlik bilan ishlatiladi va kontekstga bog'liq bo'ladi. Haddan tashqari ochiq yoki asossiz maqtov samimiylikdan yiroq va ba'zan noo'rin deb qabul qilinishi mumkin. Shu sababli, rus tilida maqtov ko'pincha bilvosita shakllarda ifodalanadi, aniq dalillarga tayangan holda ishlatiladi va suhbatdoshlar o'rtasidagi ijtimoiy masofani hisobga oladi. Masalan, ishdagi yutuqlarni baholashda yoki shaxsiy fazilatlarni tilga olganda, rus tilida ko'pincha ehtiyotkor, muloyim yoki cheklangan ifodalardan foydalaniladi. Bu esa rus madaniyatida hurmat, ijtimoiy normalar va odob-axloq me'yorlariga katta e'tibor berilishidan dalolat beradi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, ingliz va rus madaniyatlarida maqtov va iltifotning ishlatilishidagi farqlar asosan madaniy qadriyatlar, ijtimoiy masofa tushunchalari va kommunikativ odatlar bilan bog'liq. Ingliz tilida ijtimoiy yaqinlik va muloqotning ochiqligi qadrlansa, rus tilida samimiylik va ehtiyotkorlik ustunlik qiladi. Shu bois, madaniyatlararo muloqot jarayonida bu farqlarni hisobga olish juda muhimdir.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, nutq aktlarining to'g'ri qo'llanilishi nafaqat muloqotning samaradorligini oshiradi, balki tarjima va chet tilini o'qitish amaliyotida ham katta ahamiyatga ega. Ingliz va rus tillari o'rtasida maqtov va iltifotning pragmatik xususiyatlari noto'g'ri talqin qilinsa, bu kommunikativ xatoliklarga olib kelishi mumkin. Shu sababli, nutq aktlarini o'rganish va ulardan madaniyatga mos ravishda foydalanish, madaniyatlararo muloqot va til o'qitish jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi.

Kommunikativ madaniyat jamiyat a'zolarining muloqot jarayonida til vositalaridan foydalanish usullari, nutqiy xulq-atvori, ijtimoiy me'yorlari hamda madaniy qadriyatlarini o'z ichiga olgan murakkab hodisadir. U shaxsning nafaqat lingvistik bilimlari, balki pragmatik kompetensiyasi, ya'ni muayyan vaziyatda nutqiy birliklarni maqsadga muvofiq qo'llay olish qobiliyati bilan ham belgilanadi. Kommunikativ madaniyat til, jamiyat va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni aks ettiradi.

Kommunikativ madaniyat tarkibiga nutq etiketi, ijtimoiy rollar, kommunikativ strategiyalar, nutq aktlari hamda madaniy me'yorlar kiradi. Har bir madaniyatda muloqotning o'ziga xos qoidalari mavjud bo'lib, ular salomlashish, murojaat qilish, iltimos bildirish, uzr so'rash, maqtov va iltifot kabi nutq aktlarining qo'llanishida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan kommunikativ madaniyat milliy va madaniy xususiyatlarni aks ettiruvchi muhim omil hisoblanadi.

Kommunikativ madaniyatning shakllanishida ijtimoiy omillar muhim rol o'ynaydi. Yoshi, jinsi, ijtimoiy mavqei, kasbi va suhbatdoshlar o'rtasidagi ijtimoiy masofa muloqotning shakli va mazmuniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Masalan, rasmiy va norasmiy muloqotda qo'llaniladigan til birliklari, murojaat shakllari va nutq aktlari bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi.

Madaniyatlararo muloqot nuqtai nazaridan kommunikativ madaniyatni bilish ayniqsa muhimdir. Bir madaniyatda ijobiy va odobli hisoblangan nutqiy xatti-harakatlar

boshqa madaniyatda noo'rin yoki tushunarsiz bo'lishi mumkin. Shu sababli, kommunikativ madaniyat farqlarini hisobga olmaslik kommunikativ nosozliklar va tushunmovchiliklarga olib keladi. Ayniqsa, maqtov va iltifot nutq aktlarining qo'llanilishi turli madaniyatlarda turlicha pragmatik qiymatga ega bo'lib, bu holat ingliz va rus kommunikativ madaniyatlarida yaqqol namoyon bo'ladi.

Shuningdek, kommunikativ madaniyat chet tilini o'qitish va tarjima amaliyoti bilan chambarchas bog'liq. Til o'rganishda faqat grammatik va leksik bilimlar yetarli emas, balki o'rganilayotgan til madaniyatiga xos bo'lgan kommunikativ me'yorlarni ham egallash talab etiladi. Nutq aktlarini madaniyatga mos holda qo'llash muloqot samaradorligini oshiradi va ijtimoiy munosabatlarning muvaffaqiyatli rivojlanishiga xizmat qiladi.

Pragmatika tilshunoslikning nutqiy birliklarning real kommunikativ vaziyatda qo'llanishini o'rganadigan sohasi hisoblanadi. U til vositalarining ma'nosini faqat grammatik va leksik jihatdan emas, balki so'zlovchining niyati, tinglovchining talqini, kontekst va ijtimoiy omillar bilan bog'liq holda tahlil qiladi. Pragmatika nutq aktlari, presuppozitsiya, implikatura, nutqiy strategiyalar kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, maqtov va iltifot kabi nutq aktlarining kommunikativ vazifasi pragmatik tahlil orqali aniqlanadi.

Madaniyatlararo muloqot turli madaniyat vakillari o'rtasidagi kommunikatsiya jarayonini anglatadi. Ushbu jarayonda til bilan birga madaniy qadriyatlar, ijtimoiy me'yorlar, nutq etiketi va kommunikativ xulq-atvor muhim rol o'ynaydi. Madaniyatlararo muloqotda bir tildagi nutq aktining boshqa madaniyatda noto'g'ri talqin qilinishi kommunikativ nosozliklarga olib kelishi mumkin. Shu sababli, nutq aktlarini madaniy kontekstda o'rganish va ularni to'g'ri qo'llash madaniyatlararo kommunikatsiyaning samaradorligini ta'minlaydi.

Ingliz va rus tillari turli lingvomadaniy tizimlarga mansub bo'lib, ularning kommunikativ xususiyatlari sezilarli farqlarga ega.

Ingliz tilida muloqot jarayonida ijobiy baholash, ochiqlik va suhbatdoshni rag'batlantirish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Rus tilida esa nutqiy ehtiyotkorlik, kontekstga bog'liqlik va ijtimoiy masofani saqlash muhim hisoblanadi.

Ushbu farqlar nutq aktlari, xususan, maqtov va iltifotning ishlatilishida yaqqol namoyon bo'ladi.

Sotsiolingvistika til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni o'rganuvchi tilshunoslik sohasi hisoblanadi. U tilning ijtimoiy tabaqalar, yosh, jins, kasb, hudud va madaniy omillar ta'sirida qanday o'zgarishini tahlil qiladi. Nutq aktlarining qo'llanishi ham sotsiolingvistik omillarga bevosita bog'liq bo'lib, maqtov va iltifotning kim tomonidan, kimga va qaysi vaziyatda aytilishi muhim ahamiyatga ega.

Qiyosiy tahlil ikki yoki undan ortiq tillar va madaniyatlar o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlarni aniqlashga qaratilgan ilmiy usuldir. Ingliz va rus tillarida nutq aktlarini qiyosiy tahlil qilish ularning pragmatik, madaniy va sotsiolingvistik xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Bunday yondashuv madaniyatlararo muloqotda yuzaga keladigan kommunikativ xatolarni aniqlash va ularni oldini olishga xizmat qiladi.

XULOSA

Ingliz va rus kommunikativ madaniyatlarida maqtoov va iltifot nutq aktlari muloqot jarayonida muhim ijtimoiy-pragmatik vazifani bajaradi. Ushbu nutq aktlari suhbatdoshlar o'rtasida ijobiy munosabatni shakllantirish, muloqot muhitini yumshatish hamda ijtimoiy yaqinlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Biroq har ikki madaniyatda maqtoov va iltifotlarning qo'llanish shakli, mazmuni hamda kommunikativ maqsadi sezilarli darajada farqlanadi.

Ingliz kommunikativ madaniyatida iltifotlar kundalik nutqning ajralmas qismi bo'lib, ular ochiq, bevosita va tez-tez ishlatiladi. Ingliz tilida so'zlovchilar tashqi ko'rinish, shaxsiy fazilatlar, muvaffaqiyat va mehnat natijalarini maqtash orqali suhbatni davom ettirish va ijtimoiy muvozanatni saqlashga intiladilar. Bunday iltifotlar ko'pincha stereotip va tayyor nutq formulalari asosida ifodalanadi hamda samimiylikdan ko'ra ijtimoiy xushmuomalalikni ta'minlashga qaratilgan bo'ladi. Shu sababli ingliz madaniyatida iltifot bildirish odatiy va kutilgan holat sifatida qabul qilinadi.

Rus kommunikativ madaniyatida esa maqtoov va iltifot nutq aktlari nisbatan kamroq qo'llaniladi va ko'proq ehtiyotkorlik bilan ifodalanadi. Rus tilida so'zlovchilar ortiqcha yoki sun'iy iltifotlardan qochishga harakat qilib, ularni faqat chinakam sabab bo'lgandagina ishlatadilar. Mazkur madaniyatda iltifotning samimiyligi va haqiqatga mosligi muhim hisoblanadi, shuning uchun ham maqtoovlar ko'pincha bevosita emas, bilvosita yoki kontekst orqali ifodalanadi. Bu holat rus kommunikativ madaniyatida rostgo'ylik va ichki samimiyatning ustuvor qadriyat sifatida e'tirof etilishi bilan bog'liq.

Shuningdek, har ikki madaniyatda maqtoov va iltifotlarga bildiriladigan javob reaksiyalari ham farqlanadi. Ingliz tilida iltifotga minnatdorlik bildirish odatiy hol bo'lsa, rus madaniyatida bunday iltifotlar ko'pincha inkor qilinishi yoki kamtarona tarzda qabul qilinishi mumkin. Bu esa madaniyatlararo muloqotda noto'g'ri tushunishlarga olib kelishi ehtimolini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz va rus kommunikativ madaniyatlarida maqtoov va iltifot nutq aktlarining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish madaniyatlararo kommunikatsiyada muhim ahamiyatga ega. Ushbu farqlarni hisobga olish xorijiy tilni o'rganish, tarjima jarayoni hamda xalqaro muloqotda samarali va to'g'ri kommunikatsiyani ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Austin J. L. How to Do Things with Words. — Oxford: Oxford University Press, 1962.

2. Searle J. R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. — Cambridge: Cambridge University Press, 1969.

3. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. — Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
4. Holmes J. An Introduction to Sociolinguistics. — London: Routledge, 2013.
5. Wierzbicka A. Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction. — Berlin: Mouton de Gruyter, 2003.
6. Wolfson N. Perspectives: Sociolinguistics and TESOL. — New York: Newbury House, 1989.
7. Крысин Л. П. Русская речевая культура. — Москва: Наука, 2003.
8. Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения. — Москва: Высшая школа, 2005.
9. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. — Волгоград: Перемена, 2002.
10. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. — Москва: Смысл, 2003.
11. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. — Москва: ЛКИ, 2008.
12. Yule G. Pragmatics. — Oxford: Oxford University Press, 1996.